

ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ СПАДЩИНИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Мартінова Анна Павлівна

*студентка 5 курсу факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Більшість сучасних людей одночасно існують у двох вимірах – фізичному і цифровому. При цьому кожен з нас з кожним днем все глибше занурюється у цифровий світ, де інформація зберігається у цифровому вигляді. При щоденному використанні різноманітних цифрових платформ, соцмереж, електронних фінансів у кожної людини виникає велика кількість так званих цифрових об'єктів. До них можна віднести не лише особисті чи бізнес-профілі в Інтернеті, а також: 1) бази даних; 2) фото; 3) відео та інші матеріали; 4) цифрові активи, такі, наприклад, як криптовалюта. Все це після біологічної смерті людини перетворюється у коштовний актив – складову цифрової спадщини. Саме тому все більшої актуальності у цивільному законодавстві набуває тема цифрової спадщини, яка хвилює не лише науковців-правників, але й, в першу чергу, самих спадкодавців і спадкоємців, для яких вона може мати не лише духовну, але й матеріальну цінність [1]. Для вивчення окреслених питань нами застосовувалися методи, які є звичними для юридичних наукових досліджень [2, с. 101–109].

У Цивільному Кодексі (далі – ЦК) України на сьогодні є лише загальне визначення поняття «спадкування». Так, відповідно до ст. 1216 ЦК України, спадкування – це перехід прав і обов'язків від спадкодавця до спадкоємців. Коли мова йде про цифрову спадщину, у загальному розумінні самого процесу спадкування таких активів нічого докорінно не змінюється – це також процес переходу прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємця, але прав та обов'язків щодо специфічного об'єкту. Термін «цифрова» в поєднанні із терміном «спадщина» підкреслює лише її відмінність від того, що визначено у спадковому праві України. Отже, ми можемо зазначити, що поняття «цифрової спадщини» є значно вужчим, ніж термін «спадщина» у загальному.

Згідно з цивільним законодавством України, спадкування відбувається за заповітом або законом. Якщо особа склала заповіт і не скасувала його, спадщина передається згідно з його положеннями. Такий спосіб спадкування у пріоритеті, так як відображає волю спадкодавця. Відповідно до ст. 1223 ЦК України, спадкування за законом можливе лише тоді, коли заповіту не має або його визнано недійсним [3].

При цьому усі об'єкти цивільних правовідносин поділяються на два види за критерієм «майновості». Так, це можуть бути майнові об'єкти (мають грошову оцінку) і немайнові об'єкти (не мають грошову оцінку), до яких відносяться різноманітні немайнові блага, інформація, результати інтелектуальної діяльності тощо. За майновим критерієм також можна поділити і цифрові об'єкти. Вони також бувають майнові (криптовалюта, токени, цифрові гроші) та немайнові (історії месенджерів, доступ до акаунтів соцмереж, цифрові архіви й інші) [4].

Самі терміни «цифрова спадщина», «цифровий спадок» або «віртуальна спадщина» не фігурують у спадковому праві і чіткого, офіційного їх визначення у сучасному законодавстві не має. При цьому питання цифрової спадщини не визначене або недостатньо врегульовано на законодавчому рівні не лише в Україні, але й у інших країнах.

Так, наприклад, США активно працюють над врегулювання питання спадкування цифрових активів. Раніше було розроблено Закон про довірчий доступ до цифрових активів під назвою Fiduciary Access to Digital Assets Act), що дозволяє передавати такі активи у спадок нарівні з майном. Більшість штатів вже ухвалили такий закон на місцевому рівні і активно його використовують. До цифрових активів у такому випадку відносять: 1) дані з електронної пошти; 2) дані соціальних мереж; 3) дані облікових записів PayPal та інші. Але ж більшість платформ мають власну політику, в якій чітко вказано, що доступ до акаунтів користувачів сторонніх осіб заборонено. У таких випадках вирішальне значення мають судові рішення.

Досить показовий випадок стався у Німеччині, коли Верховний суд дозволив батькам, дитина яких загинула, отримати доступ до її акаунті у Фейсбуці, не дивлячись на те, що суди першої та другої інстанції відмовили їм у такому доступі. Верховний суд мав свою мотивацію – вказав, що права і обов'язки дитини перейшли до її батьків у спадок [5, с. 219].

Не дивлячись на напрацювання інших країн і міжнародний досвід, українське законодавство і сьогодні не містить терміносполук «цифрові активи» чи «цифрова спадщина». При цьому можливості спадкування на практиці, в умовах тотальної цифровізації і діджиталізації розширюються. До складу спадщини все частіше включають не лише

майнові, але й немайнові права. На підставі зазначеного можна зробити висновок, що цифрові активи можуть і мають бути об'єктом спадкування на рівні з іншими об'єктами спадкування.

Науковці все частіше поширюють думку, що на фоні тотальної цифровізації і розширення інтернет-технологій, будуть все частіше виникати прецеденти щодо спадкування цифрових об'єктів. Саме тому є необхідність вже зараз починати розробляти відповідну нормативно-правову базу для врегулювання цього питання і закріпити так звану цифрову спадщину на законодавчому рівні аби захистити права відповідних суб'єктів [4, с. 189].

Україна сьогодні лише робить перші кроки на шляху правового визначення цифрових активів у питаннях спадкування і врегулювання процедури. Так, у серпні 2023 року до ст. 177 ЦК України було внесено зміни – доповнено статтю терміном «цифрові речі». До даного поняття було віднесено блага, які створюються та існують виключно у цифровому середовищі, при цьому мають матеріальну цінність. Це перші позитивні кроки у даному напрямку. Але такий підхід не вирішує повністю проблему, адже до переліку цифрових речей (ст. 177¹ ЦК України) законодавець не вніс цифрові активи. На нашу думку, ситуацію зі спадкуванням цифрових активів в Україні можна було б покращити, зробивши такі кроки:

1) долучити до пошуку і визначення об'єктів цифрової спадщини адвокатів, які спеціалізуються на правничій допомозі у сфері цифрових правовідносин, нотаріусів і інших зацікавлених осіб, адже процес становлення цього напрямку спадкового права лише починає складатися;

2) внести доповнення до абзацу першої частини 1 ст. 177¹ ЦК – додати слова «цифрові активи»;

3) частину 1 ст. 1216 ЦК України доповнити словами «у тому числі цифрової спадщини»;

4) створити окремий розділ в ЦК, який буде регулювати питання спадкування окремих об'єктів (наприклад, об'єктів інтелектуальної власності і цифрових активів).

Не дивлячись на зміни, які вже відбуваються, практика показує, що у більшості випадків успадкувати цифрові об'єкти в Україні сьогодні можна лише через суд і довготривалу процедуру. Справи такого характеру завжди складні і довготривалі (особливо, коли мова йде про доступ до аккаунтів у таких соціальних мережах, як Інстаграм чи Фейсбук, які не належать до української юрисдикції). Такі компанії-гіганти завжди самостійно, на власний розсуд приймають рішення – надати зацікавленим особам доступ до аккаунту і даних померлого чи ні.

Як альтернативу чи спосіб вирішення такої ситуації можна запропонувати спадкодавцям зазначати у заповіті інформацію щодо доступу до особистих чи власних аккаунтів на різних цифрових платформах, у соціальних мережах чи онлайн-сервісах зокрема вказувати місця зберігання логіну і паролю. У будь-якому випадку краще заздалегідь потурбуватися про власну цифрову спадщину та зазначити її в заповіті. Адже в українському законодавстві закріплений принцип свободи заповіту. Це поняття покриває спадкування цифрових активів і означає, що заповісти і успадкувати можна все, що не відноситься до винятків, зазначених у ст. 1219 ЦК України [5]. Оскільки цифрова спадщина не зазначена у такому переліку виключень, ми можемо зробити висновок – що будь-яка людина може включити її в свій заповіт.

Література:

1. Загоруй Л. М., Загоруй І. С. Цифрова спадщина: проблеми формування і перспективи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 1(47). С. 71–80. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/812/803> (дата звернення: 17.11.2024).

2. Митрофанов І. І. *Методологія й організація юридичних наукових досліджень* : навчальний посібник. Кременчук : Видавництво «НОВАБУК», 2023. 312 с.

3. Цивільний кодекс України: Закон України, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.11.2024).

4. Аліна С. С. Огляд досвіду впровадження електронного заповіту в умовах формування концепту електронного (цифрового) спадку. *Право та державне управління*. 2023. № 3. С. 187–192. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2023/29.pdf (дата звернення: 17.11.2024).

5. Ясечко С. В. Цифровий спадок в епоху діджиталізації. *Проблеми цивільного права та процесу* : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Харків, 20 травня 2022 р.). С. 218–221. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d23add47-cfb1-484f-ae8f-30d0311c7b43/content> (дата звернення: 17.11.2024).

6. Павлюк А. Цифрова смерть: що це таке та як до неї підготуватися? 19.09.2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/09/19/256604/> (дата звернення: 17.11.2024).